

СТАНОВЛЕННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ТЕАТРАЛЬНОГО ТА КІНО-ТЕЛЕМИСТЕЦТВА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ НАРИС

Анотація. У статті розглядаються процеси та особливості підготовки фахівців у вищих мистецьких навчальних закладах на тлі історичних соціокультурних перетворень в Україні.

Ключові слова: вищий мистецький навчальний заклад, спеціальна освіта, мистецька діяльність, художня культура, театральне мистецтво, кіно і телебачення.

Аннотация. В статье рассматриваются процессы и особенности подготовки специалистов в высших учебных заведениях сферы искусства на фоне исторических социокультурных преобразований в Украине.

Ключевые слова: высшее учебное заведение искусства, специальное образование, деятельность в сфере искусства, художественная культура, театральное искусство, искусство кино и телевидения.

Summary. The processes and features of training preparation of the art experts on the example of the high art educational institutions in Ukraine against the backdrop of historical structural changes examine.

Key words: the high art educational institution, vocational education, activity in art sphere — theatre, cinema and TV.

За роки незалежності України відбулися численні соціокультурні та економічні перетворення. Змінилися державна ідеологія та суспільні потреби, зокрема в галузі культури, що, своєю чергою, зумовило зміни й у культурній політиці держави. Сьогодні суспільство висуває високі вимоги до фахівця галузі художньої культури, вимагає від нього діяльності, спрямованої на утвердження державності України, розбудову та збагачення її культури. Ці вимоги знайшли відображення й у “Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті”, в якій наголошено на необхідності зміни “знан-невої” парадигми освіти на “діяльнісно-розвивальну” і обов’язковому переході від інформаційно-репродуктивного навчання до особистісно-орієнтованого [9].

Саме мистецькі вищі навчальні заклади (ВНЗ) покликані готувати фахівців галузі культури і мистецтва, досліджувати проблеми мистецтвознавства і вивчати ринок мистецької освіти в Україні.

Мета цієї публікації — простежити на прикладі вищих мистецьких навчальних закладів в Україні ХХ—ХХІ століть процеси та особливості підготовки фахівців мистецьких

спеціальностей на тлі історичних структурних перетворень.

Вищі навчальні заклади культури і мистецтв системи Міністерства культури охоплюють 64 заклади I—III рівнів акредитації (комунальної форми власності) та 12 навчальних закладів I—IV рівнів акредитації (державної форми власності). У державній власності, тобто у безпосередньому підпорядкуванні Міністерству культури, знаходяться 11 вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації, 7 з яких мають статус національного, 10 навчальних закладів мають аспірантуру, 4 — докторантуру. В цих інституціях навчається майже 25 тис. студентів за 26-ма напрямками фахової підготовки [3].

Для публікації опрацьовано й систематизовано дані по ВНЗ III—IV рівнів акредитації, державної форми власності, які на сьогоднішній день готують фахівців для сфери театрального мистецтва та кіно-телемистецтва.

Одним з найстаріших ВНЗ цього напрямку є Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. Це провідний, багатопрофільний навчальний заклад у сфері вищої мистецької освіти дер-

жавної форми власності IV рівня акредитації. Має денну, заочну та вечірню форми навчання. Він є активним учасником загального процесу гуманітарного розвитку суспільства, збереження і примноження духовних цінностей України. Витоки створення бере від 1 вересня 1904 р., коли на підставі Статуту, затвердженого 5 березня 1899 р. Міністерством внутрішніх справ Російської імперії, в Києві була відкрита Музично-драматична школа Миколи Лисенка (з 1912 р. — імені Миколи Лисенка).

2 вересня 1918 р. відповідно до “Законопроекту № 180 Головного управління у справах мистецтв і національної культури та Ради Міністрів Української держави” школу було перетворено на Музично-драматичний інститут імені Миколи Лисенка. У 1934 р. внаслідок реорганізації інституту на базі драматичного факультету було створено Київський державний театральний інститут (КДТІ). В цей же період в інституті було створено навчальний театр, який працював до початку війни. Проведенню фундаментальних і прикладних досліджень, які повинні були стати науково-теоретичною базою навчального процесу, підвищенню якості підготовки творчих, наукових і науково-педагогічних кадрів у галузі театального мистецтва, а також подальшому розвитку мистецтвознавчої науки і формуванню наукових шкіл сприяло відкриття в 1935 р. аспірантури зі спеціальності “Театральне мистецтво”. Під час Великої Вітчизняної війни 1941—1945 років у 1941 р. КДТІ був об’єднаний з Державним інститутом театального мистецтва імені А. В. Луначарського в Москві. У 1945 р., після повернення з евакуації, Київському державному інституту театального мистецтва з нагоди 100-річчя від дня народження видатного українського драматурга і театального діяча І. Тобілевича (І. К. Карпенка-Карого) було присвоєно його ім’я [8].

З розвитком кінематографа для забезпечення кваліфікованими фахівцями галузі кіно у 1961 р. постановою Ради Міністрів УРСР було прийняте рішення про створення на базі інституту факультету кінематографії. У 1968 р. після тривалої перерви, спричиненої Дру-

гою світовою війною, відновив свою роботу навчальний театр. Під час “хрущовської відлиги” університет почав приймати на навчання студентів із зарубіжних країн.

Активізація на початку 70-х років XX ст. засобів удосконалення організації та управління виробництвом у різних сферах діяльності викликала інтерес фахівців і театральної сфери. У зв’язку з чим в 1974 р. вперше в СРСР було створено кафедру організації театральної справи, викладачі й науковці якої вже 37 років успішно готують кадри театральних менеджерів і ведуть наукові дослідження у сфері менеджменту і продюсерства [1, 6—8].

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 242-р інститут було реорганізовано в Київський державний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, а Указом Президента України від 21 серпня 2004 р. за вагомих внесок колективу університету в розвиток національної освіти і науки університету було надано статус національного. З появою нових технологій в галузі культурних індустрій, таких як кінематографія, телебачення, музична індустрія, виник попит на фахівців нових спеціальностей, що дало можливість створення в університеті Інституту екранних мистецтв, який відкрився 1 вересня 2005 р. на базі факультету кінематографії.

Навчальну, творчу та наукову діяльність університету забезпечують: факультет театального мистецтва, Інститут екранних мистецтв, загальноуніверситетські кафедри. Підготовка фахівців проводиться за освітньо-кваліфікаційними рівнями “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”.

До складу факультету театального мистецтва входять 6 кафедр з навчально-науковими лабораторіями: акторського мистецтва та режисури драми (перша і друга кафедри); акторського мистецтва та режисури театру ляльок; хореографії та пластичного виховання; театрознавства; організації театральної справи.

У складі факультету функціонує навчальний театр як основна навчально-виробнича база практики студентів факультету театального мистецтва з повним циклом створення професійних вистав.

До складу Інституту екранних мистецтв входять 5 кафедр з навчально-науковими лабораторіями: кінорежисури та кінодраматургії; режисури телебачення; звукорежисури; кінотелеоператорства; кінознавства.

Підрозділом Інституту екранних мистецтв є навчально-методичний відділ (кіно-телекомплекс), у складі якого функціонує навчальна кіностудія як основна навчально-виробнича та науково-практична база з повним циклом виробництва кіно- і телефільмів.

До складу загальноуніверситетських кафедр входять 4 кафедри з навчально-науковими лабораторіями: 1) сценічної мови; 2) музичного виховання; 3) філології; 4) суспільних наук.

Заочне відділення є основним структурним підрозділом, що об'єднує всі навчальні групи студентів університету заочної форми навчання за освітньо-кваліфікаційними рівнями вищої освіти — “бакалавр”, “спеціаліст”, “магістр”.

Університет має наукову бібліотеку з загальним обсягом фонду — близько 90 000 одиниць і архів, у якому зберігається багато цінних маловідомих документів з історії університету і діяльності в ньому визначних діячів театрального та кіномистецтва України.

В університеті діє аспірантура денної та заочної форм навчання, що готує науково-педагогічні кадри вищої кваліфікації за спеціальностями “17.00.02 — театральне мистецтво” та “17.00.04 — кіномистецтво, телебачення”. Також діє асистентура-стажування для підготовки творчих кадрів вищої кваліфікації за спеціальностями “Театральне мистецтво”, “Кіномистецтво, телебачення”.

Харківський національний університет мистецтв (ХНУМ) ім. І. П. Котляревського є правонаступником Харківського державного театрального інституту (рік заснування 1941), що має свою передісторію. Ще у 20—40-х роках XIX ст. відомі харківські театральні трупи І. Штейна та Л. Млотковського утримували при своїх творчих колективах щось на зразок театральних шкіл, де навчалися діти від 7 до 15 років. Наприкінці XIX— на початку XX ст. у Харкові з'явилося кілька театральних шкіл-студій, зокрема А. Бренко (1891 р.), О. Масло-

вої (1911 р.), театр-студія І. Ільїна та інші [4].

На початку 20-х років XX ст. у Харкові короткий час існувала так звана Вища театральна школа (керівники М. Синельников і С. Пронський), Театр-студія під керівництвом І. Юхименка, а згодом — Я. Мамонтова і Д. Грудини. У 1922 р. в Харкові було відкрито Вищий театральний технікум, а 1923 р., внаслідок об'єднання технікуму з Музичним інститутом, — Музично-драматичний інститут. Після розформування в 30-х роках Музично-драматичного інституту в Харкові певний час існувало театральне училище, а в серпні 1941 р. планувалося відкрити Харківський державний театральний інститут, що через початок Другої світової війни розпочав свою роботу лише 1944 р.

Першою було створено кафедру майстерності актора, яка готувала дві групи студентів — акторів російського драматичного театру та акторів українського драматичного театру. Згодом була заснована кафедра театрознавства (до 2004 р. — кафедра історії театру). У 1946 р. створено кафедру сценічної мови, а у 1947 — кафедру режисури драматичного театру [13, 10].

У 1969 р. вперше було набрано акторський курс зі спеціалізації “актор театру ляльок”. На початку 1973 р., в очікуванні першого випуску акторів-лялькарів вищої кваліфікації було створено кафедру театру ляльок [10, 7]. На той час це була перша кафедра театру ляльок в Україні.

Харківський державний театральний інститут проіснував до 1963 р. Внаслідок об'єднання з Харківською державною консерваторією він трансформувався у театральний факультет Харківського державного інституту мистецтв, якому у 1969 р. було присвоєно ім'я І. П. Котляревського. У 2004 р. ВНЗ отримав назву “Харківський державний університет мистецтв ім. І. П. Котляревського” IV рівня акредитації, у складі якого успішно працює й театральний факультет. З 17 січня 2011 р. Указом Президента України № 51/2011 університету надано статус національного.

Своєрідний шлях у своєму становленні та розвитку пройшов Київський національний університет культури і мистецтв, який 1968

року відповідно до Постанови Ради міністрів СРСР № 608 від 8 серпня 1968 р. і постанови Ради Міністрів УРСР № 459 від 28 серпня 1968 р. був заснований як Київський державний інститут культури ім. О.Є. Корнійчука. На той час при ньому існували лише культурно-освітній та бібліотечний факультети.

1 лютого 1999 р. Указом Президента України за значний внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів для галузей культури та збереження і розвиток мистецьких традицій українського народу Київському державному університету культури і мистецтв надано статус національного. Колишній КДІК отримав назву “Київський національний університет культури і мистецтв” (КНУКіМ).

У загальній структурі Київського національного університету культури і мистецтв налічується 12 факультетів та інститутів [2], серед яких мистецькою освітою безпосередньо займаються: Інститут мистецтв; Інститут кіно і телебачення. Інститут мистецтв у своєму складі має такі кафедри: музичного мистецтва; народного пісенного виконавства та фольклору; естрадного співу; народно-сценічної хореографії; хореографічного мистецтва; театрального мистецтва; режисури естради і масових свят; теорії та історії мистецтв. Інститут кіно і телебачення готує фахівців на кафедрах: режисури телебачення; тележурналістики, дикторів і ведучих телепрограм; звукорежисури; операторської майстерності. КНУКіМ здійснює підготовку за трьома освітньо-кваліфікаційними рівнями: бакалавр; спеціаліст; магістр.

Харківська державна академія культури (ХДАК) — вищий навчальний заклад, створений у 1929 р. на базі Інституту політичної освіти [5]. У серпні 1930 р. його перейменували на Харківський інститут політичної освіти, а ще через рік — на Всеукраїнський інститут комуністичної освіти. В його складі було тоді сім факультетів: бібліотечний, книгопоширення, шкільно-курсний, музейний, екскурсійний (туристичний), атеїстичний, агітмасовий.

У липні 1935 р. інститут було перетворено на Український бібліотечний інститут, який складався з факультету підготовки працівників масових бібліотек і факультету підготов-

ки працівників бібліотек для дітей. Під час Другої світової війни інститут було евакуйовано до Кзил-Орди Казахської РСР, а у червні 1947 р. — Державний Бібліотечний інститут поновив свою роботу в Харкові. Поступово перед інститутом постало питання про розширення набору та збільшення кількості спеціальностей і спеціалізацій. Першими заходами в цьому напрямі стала підготовка організаторів-методистів клубної роботи і викладачів клубної справи. Почалася вона з вересня 1950 р., коли в інституті було відкрито факультет культурно-освітньої роботи, який поступово розширився завдяки введенню нових спеціальностей і у 1964 р. інститут був реорганізований у Харківський державний інститут культури (ХДІК). Цей акт став значним етапом у житті інституту і вплинув на його майбутнє, визначивши культурологічну спрямованість усього навчального процесу. 8 червня 1998 р. постановою Кабінету Міністрів України № 818 Харківський державний інститут культури перейменовано на Харківську державну академію культури (ХДАК).

Потреба у забезпеченні фахівцями театрів та закладів культури Криму зумовила створення Кримського університету культури, мистецтв та туризму — першого і єдиного у Криму державного творчого ВНЗ. Свій історичний шлях університет почав з 1948 р. заснуванням Кримської культосвітшколи, яку через 10 років після відкриття об'єднали з бібліотечним технікумом. У 1966 р. навчальний заклад перетворено на Кримське обласне культосвітучилище. З 1990 р. воно існує як Кримське училище культури. З подальшим розвитком у 2002 р. на його основі було створено Кримський факультет Київського національного університету культури і мистецтв. У 2004 р. постановою Ради Міністрів АРК №390 навчальному закладу було надано статус університету, що став Кримським університетом культури, мистецтв та туризму — республіканським вищим навчальним закладом. Ця подія стала значним явищем у культурному житті Криму та внеском у розвиток і становлення української національної культури і мистецтва на півострові.

Луганський державний інститут культу-

ри і мистецтв (ЛДІКМ) було створено за рішенням Кабінету Міністрів України 8 квітня 2002 р. [12, 11]. Інститут став на той час єдиним вищим навчальним закладом в Україні, який було відкрито за роки незалежності не шляхом реорганізації закладу-попередника, а шляхом утворення нового освітнього закладу у відповідь на актуальні соціально-економічні та національно-культурні потреби східного регіону нашої країни. Основою для заснування інституту стала база Луганського обласного коледжу культури і мистецтв — навчального закладу I—II рівня акредитації, витоки якого сягають 30-х років ХХ ст.

Факультет культури і мистецтв наймолодший у Львівському національному університеті імені Івана Франка. Його створено за наказом ректора № 632 від 26.03.2004 р. згідно з ухвалами Вченої ради університету від 25.12.2003 р. (протокол № 14/12) та Вченої ради філологічного факультету від 23.12.2003 р. (протокол № 8).

Передувало наказові про створення факультету обговорення проблем розвитку університетської театральної освіти на черговій зустрічі за круглим столом з циклу круглих столів “Університет ХХ ст.”. 14 грудня 2002 р. ректорат університету, фахівці театального мистецтва, громадські діячі Львова на зустрічі дійшли висновку про доцільність створення факультету. Розпочиналась історія факультету із заснування кафедри театрознавства та акторської майстерності. Ця ідея виникла під впливом зразків класичних університетів Європи, що дало поштовх створенню мистецької кафедри в одному з найдавніших вищих навчальних закладів Європи — Львівському університеті, історія створення якого сягає середини XVII ст. 9 квітня 1999 р. вийшов наказ ректора № 429 про відкриття кафедри театрознавства та акторської майстерності на філологічному факультеті, яку очолив Б. М. Козак, народний артист України, професор, академік Національної академії мистецтв України. З перших днів своєї роботи він визначив перспективи розвитку кафедри, зумів залучити до роботи досвідчених фахівців, розгорнув підготовку та видання наукових праць і професійного часопису. За ухвалою Вченої ради університету

від 28.03.2001 р. (протокол № 23/3) на цьому ж факультеті була відкрита кафедра режисури драми.

Основними структурними підрозділами Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (ТНПУ) є два інститути — інститут мистецтв та інститут педагогіки і психології. ТНПУ — найстаріший навчальний заклад Тернопілля. Його історія починається 1 жовтня 1805 р. — з часу відкриття Кременецької гімназії, яка в 1818 р. реорганізовується в ліцей. 15 квітня 1940 р. у м. Кременці було відкрито учительський інститут (з 1950 р. — педагогічний), який у 1969 р. перебазовано до Тернополя. Постановою Кабінету Міністрів України від 9 червня 1997 р. № 555 на базі Тернопільського державного педагогічного інституту було створено педагогічний університет, якому 19 листопада 1997 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1293 присвоєно ім'я видатного вченого Володимира Гнатюка. 21 серпня 2004 р. Указом Президента України № 957/2004 університету надано статус національного.

В інституті мистецтв ТНПУ у 2004 р. відкрито спеціальність “Театральне мистецтво”. Метою відкриття цієї спеціальності є підготовка високопрофесійного актора театру та кіно для роботи в сучасному українському музично-драматичному театрі.

Гуманітарний факультет Одеського національного політехнічного університету (ОНПУ) був створений у 2000 р. Відповідно до сформованої нової не лише для ОНПУ, а й для України концепції гуманітарної освіти студентів, кафедри були перепрофільовані, а також було створено нову кафедру гуманітарної освіти, що стала осередком виникнення нового, багато в чому незвичного у структурі технічного ВНЗ, факультету. Деканом ГФ є доктор мистецтвознавства, професор А. Г. Баканурський, відомий фахівець у галузі теорії та історії театру, завідувач кафедри театрознавства університету.

Як відомо, концептуальна ідея підготовки фахівців ґрунтується на трьох найважливіших аспектах — теоретичному, методологічному та методичному.

Теоретичний аспект передбачає врахування ролі соціокультурного, прагматичного, наукового та психологічного аспектів у визначенні професійної сфери та профілів підготовки фахівців відповідно до соціального замовлення. Формування нової культурної реальності потребує нового бачення, а стан художньої культури — інноваційних моделей відтворення її динаміки і руху. Зміни статусу і функцій мистецтва висувають нові вимоги до підготовки майбутніх митців. Водночас досягнення сучасної науки відкривають шляхи вдосконалення практики художньої освіти.

Методологічний аспект включає цілеспрямовану динамічну єдність різних елементів, їх внутрішніх і зовнішніх зв'язків, які відносять до системоутворювальних ознак мети і змісту професійної, виконавської, педагогічної майстерності, методів і форм наукового пізнання, організації та методики науково-дослідної роботи, орієнтування в теоретичних та художньо-естетичних проблемах, концепціях державної політики в галузі культури та мистецтв, орієнтування в сучасних тенденціях виконавського мистецтва тощо.

Методичний аспект полягає у кваліфікованій та професійно орієнтованій підготовці фахівців для спеціальних навчальних закладів, умінні вести науково-методичну та

організаційно-методичну роботу із впровадженням у навчальний процес нових інноваційних технологій.

Питання мистецької педагогіки кореспондуються із загальноосвітньою проблематикою сьогодення. Життєво важливою стає проблема функціонування освіти за умов нестабільності знання, переглядається статус, легітимізація та прагматика освіти, яскравим прикладом чого є впровадження у вітчизняну практику постулатів Болонської системи вищої освіти. Як свідчить досвід усіх країн, впровадження нових моделей і програм підготовки — процес надзвичайно складний. Новації мають сприйматися не тільки освітянською громадськістю, головне, щоб їх розуміли й сприймали ті, хто вчиться. Болонський процес необхідно розглядати як скерований на зближення, а не на уніфікацію вищої освіти в Європі. Не слід сліпо копіювати чийсь досвід, потрібно зважено і розумно його використовувати.

Постійний моніторинг цієї сфери, подальші дослідження впливу загальноєвропейських інновацій на вищу мистецьку освіту та сучасних тенденцій виконавського мистецтва дозволять мистецьким ВНЗ врахувати внутрішні ресурси, вдосконалити структуру та провести заходи в системі внутрішньоорганізаційної культури якості.

Література:

1. *Безгін І. Д.* Організаційні складності театрального менеджменту / І. Д. Безгін // *Артменеджмент*. — 2007. — № 1-2. — С. 6—8.
2. Веб-сторінка Київського національного університету культури і мистецтв [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.knukim.edu.ua/>
3. Веб-сторінка Міністерства культури України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://195.78.68.75/mincult/uk/publish/article/194807?jsessionid=62B7F2ED61764F35AA79058CAC0FA518>
4. Веб-сторінка Харківського національного університету мистецтв [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.dum.kharkov.ua/>
5. Веб-сторінка Харківської державної академії культури [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ic.ac.kharkov.ua/70.htm>
6. Закон “Основи законодавства України про культуру” [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2117-12>
7. *Ігнатченко Г. І.* Харківський державний інститут мистецтв ім. І. П. Котляревського. Сторінки історії // *Матеріали ювілейної науково-методичної конференції, присвяченої 80-річчю за-*
- снування інституту. 9-10 грудня 1997 р. — Харків: ХДІМ, 1997. — С. 6—9.
8. Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. 100 років: Ювілейний збірник / керівник проекту О. І. Безгін; Упорядкування і ред. І. Д. Безгін; Істор. нарис і ред. Р. Я. Пилипчук. — К.: ВВП “Компас”, 2004. — 350 с., іл.
9. *Коновець С.* Креативні освітні технології в сучасній мистецькій освіті. — Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України, Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://newacropolis.org.ua/ua/gum2003.htm/bogdan49.htm>
10. *Рубинский О. Ю.* Мистическая сущность играющих кукол: Очерки, эссе, пьеса-сценарий. — Харьков: Тимченко А. Н., 2004. — 157 с.
11. Самий молодий вуз України // *Голос Донбасса*. — 2003. — № 15.
12. Творческий вуз празднует пятилетие // *XXI век*. — 2007. — № 15. — 11 апреля.
13. Театральний факультет // 85 років. Харківський державний інститут мистецтв імені І. П. Котляревського. — Харків, 2002. — С. 39—49.